

Олена Кривицька

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ МАРКЕРИ СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Автор досліджує маркери та особливості процесу формування загальногромадянської ідентичності у ситуації військового конфлікту. Увагу сконцентровано на причинах гальмування становлення спільної ідентичності громадян, що стримує консолідацію суспільства. Доведено, що зростання ролі терито-

Кривицька Олена Віталіївна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

ріальних ідентичностей, криза ціннісної ідентифікаційної системи, конкуренція політичних еліт у регіонах призвели до виникнення ліній розлому в соціокультурному просторі країни. Показано, що головним соціокультурним інтегратором суспільства є громадянська ідентифікація.

Ключові слова: ідентичність, спільна громадянська ідентичність, дезінтеграція, консолідація суспільства.

Kryvytska O. Identification markers for social consolidation. *The author examines the markers and peculiarities of the process of formation of a general civil identity in a situation of military conflict. The factors of formation of local identities on the Donbass are singled out. Attention is concentrated on the reasons for the inhibition of the formation of a common identity of citizens, which holds back the consolidation of society. It is proved that the growth of the role of territorial identities, the crisis of value identification system, the competition of political elites in the regions led to the emergence of fault lines in the country's socio-cultural space. It is shown that the main socio-cultural integrator of society is civil identification.*

Key words: identity, common identity, consolidation of society.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В суспільстві, в якому відсутня єдність, де різні сегменти соціуму керуються протилежними ціннісними настановами, актуалізується пошук ідентифікаційних маркерів суспільної консолідації. Досліджуючи процеси загальнонаціональної консолідації, А. Колодій зауважує, що консолідація «є одним з найважливіших завдань, яке треба виконати, щоб загрози безпеці не йшли ... від слабозгуртованого, роз'єданого українського суспільства» [1, с. 46].

Починаючи з 2010 року в історії України внаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників відбулася низка подій, які, з одного боку, значно вплинули на ідентичність громадян, з іншого – стали наслідком існуючих тенденцій. Ці події засвідчили, що питання ідентичності – це проблема національної безпеки країни. Попри постійно присутню в політичному й науковому дискурсі риторіку примирення політичні сили, розмежовані не так ідеологіями, як власною непримиренністю, зазвичай вдаються саме до таких економічних, політичних, інформаційних та інших кроків, які

поляризують соціум, створюють у ньому нові лінії потенційної конфліктності. «Про загальнонаціональну ідентичність згадують здебільшого тоді, коли вкотре доводиться констатувати її кризовий стан або практичну відсутність. Разом з цим саме ідентифікаційні критерії здатні наблизити до розуміння викликів і загроз єднанню українського суспільства у ситуації військового конфлікту» [2, с. 87].

Мета статті – показати, що ствердження спільних цінностей як основи загальнонаціональної ідентичності є сьогодні ключовим для консолідації українського суспільства. Ця мета реалізується в **таких завданнях**:

- розглянути маркери ідентифікації у ситуації військового конфлікту;
- виявити головні ідентифікатори процесу становлення загальногромадянської ідентичності – громадян України;
- визначити тенденції, що мають найбільший вплив на цілісність ідентифікаційної матриці України.

Наукова новизна полягає у виявленні ролі тих ідентитетів, які консервують лінії розмежування суспільства, сприяють поширенню в окремих регіонах сепаратистських настроїв; прогнозуванні та обґрунтуванні шляхів досягнення консолідації українського суспільства в умовах збройного конфлікту.

Виклад матеріалу. З року в рік соціально-політична ситуація в Україні зазнавала впливу характерних дестабілізуючих чинників, які не тільки негативно позначалися на реалізації національних інтересів держави, а й призводили до накопичення всередині українського суспільства конфліктного потенціалу.

Революційні події засвідчили, що поляризація українського суспільства призвела до виникнення нових ліній конфліктності. Соціум перебуває в стані постійних політичних конфліктів, скандалів та соціальної депресії. Низку загроз несе непримиренна конфронтація на «владному олімпі» за принципом: «переможець отримує все» [3, с. 123]. Значна невідповідність декларацій і практичних кроків владної верхівки, різне бачення шляхів розвитку держави набувають небезпечних масштабів і особливо загострюються в боротьбі за владу. На жаль, структуризація політичних сил значною мірою відбувається на протиставленні одних соціокультурних сегментів іншим, що, звісно, не сприяє

консолідації суспільства. Сьогодні наша країна проходить випробування щодо того, чи не зруйнують ціннісно-свідомісні відмінності суспільних сегментів (етнічних, культурних, регіональних) їхню здатність розвивати єдину демократичну державу. Це відбувається паралельно з найглибшою (за передостанні роки) ідентифікаційною кризою. Її підгрунття сформувало складне переплетення процесів глобалізації, інтернаціоналізації та маргіналізації. Криза ідентифікації відбувається на тлі системної кризи влади і суспільних інститутів. За таких умов «імітаторський характер дій влади» (формула Г. Касьянова), декларації щодо формування громадянської нації, відсутність уяви про її чіткі критерії породжують ризики існуванню держави.

Варто наголосити, що національне розмежування та національне згуртування становлять єдиний нерозривний процес, який вразливий на впливи внутрішніх деконсолідаційних чинників, серед яких «інтroversійна специфіка» формування національногромадянської ідентичності (формула Я. Верменич), розмаїття культурних, соціальних і навіть цивілізаційних норм сучасної України перетворилися на джерело постійної актуалізації діаметрально протилежних орієнтацій та поляризації українського суспільства, що спричинило кризу національної ідентичності. Спекуляції на тему соціокультурних відмінностей та цивілізаційних розломів спровокували міжрегіональне відчуження й штучне нагнітання сепаратистських тенденцій всередині українського суспільства, які всі роки незалежності загрожували національній безпеці та територіальній цілісності України. Зрештою, все це призвело до формування антиобразу України, яка нібито є «штучним витвором лабораторії великих держав» [4, с. 105].

Протягом багатьох років у масову свідомість активно впроваджувалася ідеологема про розколоту Україну. Намагання універсалізувати наявні відмінності спровокувало виникнення дисонансу «ми»/«вони», спричинило вибудування ціннісного самозахисту на основі «відторгнення чужих». За таких умов ідентичності фіксують символічні кордони, які поділяють соціум «на домени «наш» і «їхній» (формула З. Маха). Відповідно до цього організується простір соціокультурної взаємодії спільнот, формується їх власний досвід сприйняття себе через ставлення до «іншого». Спільноти

сприймають соціокультурні ідентитети як уявний кордон між «ми» і «вони». Так, матриця сприйняття/несприйняття є індикатором ідентифікаційних практик і культури суспільства. У кризових ситуаціях заклик (звернення) до «своїї» ідентичності здатний спричинити протистояння між спільнотами, які утворюють різні конструкції «своїх»/ «чужих». Ми є свідками того, коли за умов змін ціннісних матриць суспільства взаємини спільнот будуються на протиставленні, з відкиданням потенціалу порозуміння.

Мабуть, через це процес національної консолідації в Україні так і не набув системного та цілісного характеру, а є переважно фрагментарний та ситуативний. Те, що сприймалося як паритетність носіїв української та російської ментальності, насправді було віддзеркаленням системної кризи свідомості, на яку не спроможні були справити жодного стабілізуючого впливу ані корумпований провладний сегмент, ані інтелігенція, ані мас-медіа. «Затяжна, фактично хронічна криза, нескінченний перерозподіл власності, нестабільність соціальних верств, моральна деградація «еліт» – на цьому тлі відбувалося формування національної ідентичності чи радше – її подальша болюча стагнація» [5, с. 67].

Ідентифікаційне поле уособлене в різноманітних маркерах, етнічних, мовних, регіональних, конфесійних та ін. Вони продукують простір ідентичностей та є джерелом певних суперечностей у соціумі. Українське сьогодні демонструє актуалізацію/нав'язування/відторгнення ідентичностей на тлі територіальної дезінтеграції та війни. Існує ризик інтеграції субнаціональних ідентичностей спільнот з інонаціональними ідентичностями. Це, на жаль, стало реальною спробою відколу від України низки областей Сходу і Півдня, відомому за назвою «проект Новоросія», та збройного конфлікту на Донбасі. Це спонукає до розгляду до маркерів та детермінант ідентичностей, що зумовлюють виклики консолідації суспільства.

Загальнонаціональна ідентичність за своєю суттю багатомірна. В той же час загальнонаціональна ідентичність може співіснувати з наднаціональною ідентичністю (європейською чи глобалізаційно-світовою) [6, с. 110–112]. Утім, процес формування спільної громадянської ідентичності стримують чинники:

- конфлікт ідентичностей (доволі сильними позиціями регіональних субідентичностей, що мають різні ціннісні домінанти);

- низький рівень міжрегіональної взаємодії в соціокультурній сфері;

- недостатня вага вітчизняної культури, слабка динаміка формування історичної пам'яті, пасивність взаємодії державних і громадських чинників у сфері національно-патріотичного виховання;

- вплив глобалізаційних процесів (уніфікація культури, панування культу споживання тощо);

- наявність ідентитетів радянської ідентичності (громадянин СРСР);

- особливості ментальності українців (індивідуалізм, конформізм);

- посилення процесів відчуження, актуалізація «іншування».

Проблема подолання кризи ідентичності значною мірою посилюється процесами глобалізації, що розвивають національну культуру та посилюють маргіналізацію українського суспільства. Ще у 1994 р. соціологи поставили українському суспільству невтішний діагноз – «соціальне божевілля» (формула Є. Головахи). Вони довели, що, «оволодіваючи свідомістю, ідея загального безумства ризикує перетворитися на реальну силу», здатну серйозно ускладнити процес демократизації суспільства. Багатьом на той час таке твердження уявлялося занадто жорстким. Сьогодні, з огляду на трагедію Донбасу і втрату Криму, воно постає як попередження – країна може опинитися на межі розколу, якщо еліти не знайдуть алгоритм замирення й не забезпечать умови для економічного зростання. Прислухаємося до самокритичного зізнання першого Президента Л. Кравчука: «Ми робимо речі, які не об'єднують, а роз'єднують Україну. І так було весь час. Ми не можемо домовитись, не можемо помириться...» [7].

В умовах поглиблення ліній демаркації в суспільстві, поширення «відчуження» зростала вага територіальних ідентичностей у соціумі. Внаслідок краху радянської ціннісної ідентифікаційної моделі частина громадян, відчуваючи розчарування у проklamованих радянською владою універсалістських цінностях, почала сприймати етнічну й регіональну ідентичність як «компенсаторну, таку, що забезпечує відчуття співпричетності до якоїсь

конкретної, більш-менш чітко окресленої у соціальному просторі спільноти» [2, с. 97].

Неоднозначний процес пошуку об'єднаних доктрин, національної ідеї і консенсусу в суспільстві на практиці призводив до розмежування й розколів. Це пояснюється й тим, що Україна як державний простір «формувалася у зоні порубіжжя, на перетині різноспрямованих цивілізаційних впливів, ментальних настанов, потужного імперського тиску держав-метрополій» [8, с.19]. Наявність ареалів соціокультурного пограниччя зумовлюють формування нових матриць самоідентифікації в соціумі, коли маркери пограничної ідентичності консервують ідентичність «відштовхування» «своїї» (загальногромадянської – *Авт.*) ідентичності.

З огляду на перебування частин України на різних цивілізаційних орбітах її соціокультурний простір можна розглядати як «простір пограниччя». Мешканці пограниччя постають при цьому як гетерогенні й поліморфні спільноти, що сформувалися на базі симбіозу/синтезу світоглядних матриць та поведінкових стереотипів населення, якому судилося жити обабіч кордону. Здебільшого такі спільноти пограниччя схильні до дистанціювання від власних політичних центрів і засвоєння «чужих» культурних цінностей. Суспільна свідомість пограниччя відтворює відчуття на межі, що є живильним середовищем для фобій, протистояння, формує соціокультурну демаркацію за лінією «ми/вони». Це відбулося на Донбасі, «містечковий егоїзм» (формула В. Головка) якого був «розіграний» прибічниками «руського мира».

Сформовані обабіч культурних кордонів перехідні зони є, як правило, джерелом «самовідтворюваної амбівалентності» (формула Л. Нагорної), яка може миттєво активізуватися під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників у зоні конфлікту. Будь-які політичні маніпуляції здатні запустити механізм протистояння налаштованої на суперництво ідентичності, яка утворює небезпечну суміш конкуруючих цінностей і поведінкових стереотипів. Такі «культурні гібриди» (формула Г. Бгабги) існують у просторі між різними національними ідентичностями, на етнічних кордонах, між соціокультурними просторами. Вони мімікують, як сталося у випадку сепаратистів Донбасу. Але можна стверджувати, що головна небезпека в суспільстві здатна виявитися станом

«відчуження/протиставлення» матриць ідентичностей. Це консервує негативну ідентичність, гальмує створення спільного ідентифікаційного простору суспільства.

Бурхливий перебіг суспільно-політичних зрушень на тлі системних криз у країні створив безпрецедентно складну етнокультурну ситуацію з виразними внутрішніми суперечностями та диспропорціями, спричинив «зіткнення» ідентичностей, сформував нові загрози, зокрема:

- штучно створена біполярність української та російської (або російськомовної) культур, за умов якої «війна культур» та «війна мов» може відіграти роль потужного дестабілізуючого чинника й істотно погіршити українсько-російські відносини;
- занепад власної української культури, що загрожує втратою національної ідентичності й поглинанням української культури «загальноросійською» або так званою глобальною культурою.

Україна перебуває на перехресті кількох цивілізаційних конгломератів. А це означає, що вона неминуче опиняється у зоні перетину їх інтересів, стає об'єктом активного політичного, економічного, інформаційного й культурного впливу з боку провідних держав, які зацікавлені в розширенні ареалів свого впливу.

Як справедливо пише М. Рябчук, проблемою націотворення для українців є подолання ментальності ясиру, а загалом і ментальності яничара, для росіян, які мешкають на її теренах – «ментальності орди». І відповідь на запитання, сформульоване ним раніше, «Чи були десятиріччя тоталітарного пригнічення «частиною нашої історії», якої не слід зрікатися?», повинна бути ствердною, маючи на увазі негативний вплив цієї історії на ментальність українців [9, с. 97]. Проблема в тому, що Україна протягом тривалого часу не була пов'язана спільністю ідеалів, настроїв, образу колективного майбутнього, як і сьогодні не об'єднана національним інформаційним, культурним простором і позбавлена загального розуміння власної історії. Ці процеси є проявом кризи титульного етносу – українців, яка спричинена внутрішньою колонізацією України протягом попередніх століть. Подолати кризу етнічного статусу українці можуть завдяки подо-

ланню соціальної апатії, наполегливого культивування та поширення цінностей українства: культури, мови, звичаїв тощо.

Серед наслідків кризи ідентичності – «втрата передбачуваності поведінки захоплених нею індивідів» (метафора Л. Нагорної). Реакцією на нову ситуацію може бути як непередбачувана протестна активність, так і регресія до більш примітивних цінностей. Цим можна пояснити, що на 27-му році незалежності ще 27 % громадян України ідентифікують себе «громадянами СРСР» [10]. Відчуття дезорієнтації, притаманне будь-якій кризі ідентичності, збільшує шанси на успіх тоталітарних ідеологій, як це й було у Німеччині в 30-х роках ХХ сторіччя, адже ідеології пропонують прості рішення, що можуть бути кращими за економічний чи політичний хаос.

Асиметрія орієнтацій, амбівалентність ціннісних настанов, псевдосинкретизм політичної культури з виразними ознаками регіональних розмежувань, етноконфліктність, розбалансованість міжцерковних відносин, конгломерантний характер партійної системи – все це, зрештою, призвело до браку механізмів самоорганізації та й до помітного руйнування ціннісних скреп соціуму. Принагідно зауважимо, що цінності є детермінантами ідентичностей, маркерами соціальної взаємодії суспільства. Соціологічні дослідження передостанніх років свідчать про переважно стійку динаміку самоідентифікації населенням країни, перш за все, як її громадян. Центром О. Разумкова серед багатьох було запропоновано такі ідентитети для самовизначення: «мешканець свого регіону», «представник свого етносу», «громадянин України», «громадянин Європи», «громадянин колишнього СРСР», «громадянин світу». Порівняльний аналіз цих досліджень за 2015–2017 рр. свідчить, що в цілому в країні зріс ідентитет «громадянин України» – з 57% до 72%. Зазначимо, що регіональний зріс (2017 р.) проілюстрував регіональні відмінності в усвідомленні маркера цінності українського громадянства. Так, визначальним є громадянство України для мешканців Заходу – 80%, Центру – 79%, Півдня – 70%, Сходу – 55% [11, с.29]. Значна частина населення в південно-східних регіонах ідентифікує себе з ареалом, місцем проживання (Південь 34% та Донбас 17%) або з регіоном – цей показник традиційно високий для Донбасу – понад 20% [11,

с.7, 29]. Зростання по країні демонструє частка тих, хто усвідомлює громадянство як підставу для власної гордості – 68% (67% у 2015 р.) [11, с. 32]. Суспільство і держава так наполегливо намагаються позбутися нормативного колективного суб'єкта «Ми», який лишився у спадок від радянського минулого, і так наполегливо уявляли себе у категоріях «Ми» – «Вони» (Схід–Захід / Захід–Схід), що так і не змогли сформувати відчуття самих себе (особи, нації, держави) як самодостатнього індивідуального суб'єкта «Я» та забули про могутню б'єднувальну силу «Я – Ми». Найвні певні тенденції актуалізації регіональних та субрегіональних ідентитетів.

Революційні події 2014 р. та загроза втрати державного суверенітету на тлі громадянської хвилі з огляду на переформатування країни спричинили сплеск визначення ролі ідентитету «громадянства». Громадянство України є підставою для гордості у переконливої більшості населення Заходу країни – 80% (79% у 2015 р.), Центру – 79% (71% у 2015 р.), Півдня – 70% (65% у 2015 р.), Сходу – 55% (59% у 2015 р.), Донбасу – 52% (45% у 2015 р.) [11, с. 32]. Тобто за сучасних умов в українському соціумі зростає маркер «стійкість / усвідомленість» громадянської ідентичності.

Привертає увагу зростання визнання патріотичних почуттів об'єднуючим чинником українського суспільства – 22% опитаних в 2017 р. «дуже пишаються громадянством України» (Захід – 27%, Центр – 29%, Південь – 15%, Схід – 7%, Донбас – 16%) [11, с. 32]. Революція Гідності спричинила актуалізацію громадянства як об'єднувального маркера «Ми спільноти» на тлі строкатого етнополітичного ландшафту.

В умовах збройної агресії відбувається консолідація українського народу перед загрозою зовнішнього ворога, зростає рівень патріотизму українського народу. Патріотизм як цінність самовираження формується за допомогою як об'єктивних чинників (загроза суверенітету, безпеці держави, регіону та ін.), так і суб'єктивних (політичної пропаганди, політичних технологій, зокрема, через конструювання / актуалізацію «образу ворога» тощо).

До подій 2013–2014 рр. (Революції Гідності, анексії Криму, конфлікту на Сході України) політологи відзначали, що українці

мобілізуються лише за умови небезпеки втрати того, чим вони володіють, – звичного способу життя, престижу, авторитету, прибутків, статусу, девальвації групових цінностей тощо. Тобто зростання масового роздратування, страху, ненависті призводить до короткочасного відчуття спільності або близькості членів суспільства один до одного. Ці періоди мобілізації були досить короткими і змінювалися періодами політичної апатії, розчарування, пасивної адаптації до того, що відбувається в державі [8, с. 25]. Проте політичні події останніх років продемонстрували бурхливе зростання патріотичних настроїв українців, які мобілізувалися переважно у боротьбі за суверенітет держави. Для порівняння динаміки патріотичних настроїв громадян наведемо результати опитування «До 26-ї річниці Незалежності України»: в 2013 р. 53% людей готові захищати Батьківщину (у 2011 р. – 55%) [12].

Готовність воювати за свою країну є одним з головних ідентитетів патріотизму під час війни. Частка тих, хто дав позитивну відповідь у 2017 р., становила 31% (негативну 34%) [11, с. 13, 58]. Показовим є те, що вага патріотизму на сьогодні перевищує показники життєвих цінностей, серед яких – цікава робота 21%, свобода як цінність 9,5%, суспільне визнання 3% [9]. Тобто відбувається трансформація ціннісно-свідомісної матриці суспільства – український соціум єднається «не проти чогось, а за щось». Актуалізуються маркери особистісної свободи вибору, що є одним з чинників становлення громадянського суспільства. Наведене вище дозволяє зробити висновок, що в суспільстві утверджуються якісно нові маркери громадянської взаємодії – маркер патріотизму та громадянство. «Громадянин України» як ідентифікатор домінує в усіх регіонах України, крім Донбасу, де основним ідентифікатором залишається «мешканець свого регіону, міста, села». Важливо, що в останні роки відбулися зміни в розумінні того, що є предметом гордості за свою країну і народ. Зокрема, українці почали відчувати більше гордості за свою землю, територію, на якій живуть; свою державу; мову свого народу; прапор, герб, гімн.

Але, разом з тим, патріотична складова мобілізації має різні прояви, чинники, цілі та масштаби. Не можна нехтувати фактом, що потужний інформаційний вплив російських ЗМІ на тлі

особливостей субкультури і менталітету жителів Сходу сприяють подальшій активізації «деструктивного патріотизму» (псевдопатріотизму). Не втрачають актуальності спроби маніпулювання ідентичностями, нав'язування штучних моделей етнокультурного самовизначення, утвердження мовного сепаратизму та гальмування консолідації соціуму шляхом використання стереотипів та фобій. За таких умов конкурентом загальнонаціональній ідентичності стає локальна ідентичність, орієнтована на експансійний російський культурний простір. А це, в свою чергу, впливає на ціннісні домінанти соціуму, світоглядні позиції та менталітет.

Ідентифікаційне поле в Україні концентрує декілька сегментів ідентичностей, кожен з яких прагне бути загальнонаціональним:

- національно-патріотичні ідентичності, що чітко закликають до збереження самотності українського народу, його культури, мови, звичаїв, обрядів;

- проєвропейські ідентичності, що підтримують європейські демократичні цінності та інтеграцію в Європейський простір;

- проросійські ідентичності, що активно підтримують поширення так званого «руського мира», які спричинили відцентрові та сепаратистські тенденції, створили підґрунтя для російської інтервенції в Криму та окремих районах Донецької й Луганської областей.

Україна, як справедливо зазначає С. Римаренко, на відміну від західноєвропейського різноманіття, стала «зоною репродукування соціокультурних і політико-ідеологічних типів ідентичності: від *«homo soveticus»*, через традиційну українську етнокультурну традицію – і до космополітичних ідентичностей» [13, с. 363]. Ці типи ідентичностей були залучені до жорстких політичних змагань. Упродовж передостанніх років ігри з ідентичностями демонстрував український політикум. Утім, «ігри з ідентичністю» слід розглядати не лише як результат активізації регіональних політичних і культурних еліт, що прагнули відокремитися від центру та отримати більше владних повноважень. Їх поширення в останні десятиліття свідчить про універсальні, об'єктивно існуючі соціо-структурні причини. Серед цих причин слід назвати насамперед ослаблення впливу держави на суспільне життя, що виражається в поступовому згортанні соціальних програм і дерегуляції со-

ціально-економічних процесів. Громадянське суспільство автоматично компенсує їх укладенням нових горизонтальних соціальних зв'язків. У той же час послаблення загальнонаціональних зв'язків провокує послаблення і загальнонаціональних уподобань, відчуття спільності долі й ідентичності. Залишається актуальною небезпека виникнення і поглиблення конфліктів у суспільстві на ґрунті регіональних розбіжностей щодо вибору геополітичного розвитку, відновлення територіальної цілісності України, вибору моделі комунікації з жителями окупованих територій та досягнення примирення.

Безумовно, суспільство має зміцнювати засади спільної громадянської ідентичності. А саме:

- соціальна, політична злагода на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян;
- патріотизм, любов до України як визначальної цінності;
- національна самоповага та повага до представників інших націй та національних меншин;
- верховенство прав і свобод людини і громадянина незалежно від етнічної належності та інших відмінностей.

Зі сказаного випливають **висновки**, що інтегративна здатність ідентичності безпосередньо залежатиме від співвідношення загальногромадянських і етнонаціональних пріоритетів.

Можна констатувати, що ознаками формування контурів спільної ідентичності в українському суспільстві є:

- підвищення ролі загальнонаціональної ідентичності стосовно локальної і регіональної,
- посилення українського національно-культурного компонента ідентичності (на Сході й Півдні тощо),
- посилення ціннісного ставлення до своєї країни.

Насамкінець варто наголосити, що фундаментом політики консолідації має стати ідея єдності українського народу. Першочергові завдання державної політики формування спільної загальногромадянської ідентичності такі:

- артикуляція консолідуючих українське суспільство чинників, формування прийнятної для всього суспільства системи цінностей,
- пропаганда ідеї єдності,

- подолання стереотипів взаємсприйняття,
- підвищення толерантності до наявних культурних відмінностей,
- формування єдиного гуманітарного простору на основі перетворення української мови на мову міжнаціонального спілкування,
- створення власного символічного простору,
- культурна інтеграція регіонів.

Реалізація зазначених кроків сприятиме перетворенню ліній демаркації на символічні лінії ареалів простору локальних матриць єдиної квітучої країни.

Перспективи дослідження проблеми полягають у формулюванні основних цілей, принципів, напрямів державної політики щодо консолідації українського суспільства на основі матриці єднання.

1. Колодій А. Національний вимір суспільного буття. Львів: Астролябія, 2008. 368 с.

2. Нагорна Л. Ідентифікаційні кризи як стимулятори насильства й свідомісних стереотипів. Регіональна історія України. 2016. Вип. 10. С. 77–100.

3. Суспільні інтереси в Україні: груповий вимір, зміст, шляхи узгодження. Аналітична доповідь Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 192 с.

4. Суший О. Глибинні рифи українського націотворення: архетипна програма конфлікту. Проблеми політичної психології. 2017. Вип. 5(19). С. 103–121.

5. Троян С. Цивілізаційно-культурні маркери України у вимірі глобалізації. Чорноморський літопис. 2010. Вип. 1. С. 64–78.

6. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности. Вопросы философии. 1994. №10. С. 110–112.

7. Перший загальнонаціональний круглий стіл національної єдності. 14 травня 2014 року. URL: http://rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/92829.html (дата звернення 20.03. 2018).

8. Верменич Я. Національна ідентичність як соціокультурний конструкт: погляд з початку XXI століття на проблеми XX. Регіональна історія України. 2017. Вип. 11. С. 9–42.

9. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ: К.І.С., 240 с.

10. Бекешкіна І. Вирішальний 2014-й: роз'єднав чи з'єднав Україну. Трансформація суспільних настроїв в умовах протидії агресії Росії на Донбасі: регіональний вимір. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», 2017. С. 10–13.

11. Основні засади та шляхи формування спільної ідентичності громадян України. Інформаційно-аналітичні матеріали. Київ: Центр Разумкова, 2017. 93 с.

12. До 26-ї річниці Незалежності України: тенденції змін громадської думки. Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва». URL: <http://dif.org.ua/article/do-26-richnitsi-nezalezhnosti-ukraini-tendentsii-zmin-gromadskoi-dumki> (дата звернення 26.03.2018).

13. Римаренко С. Трансформації соціокультурного простору України. Гілея. 2016. Вип. 114. С. 361–366.